

ครูได้ประโยชน์มากมายจากหนังสือ สอนนอกรอบ: ยุทธวิธีจับใจศิษย์

วิรัตน์ ธรรมาภรณ์*

บทคัดย่อ

หนังสือสอนนอกรอบ:ยุทธวิธีจับใจศิษย์ เป็นหนังสือที่มีประโยชน์มากต่อครูทุกคน เป็นประโยชน์ในการนำแนวคิดหลักการสำคัญต่าง ๆ ไปปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนมากมายหลายด้าน เช่น การประยุกต์ใช้จิตวิทยาในการจัดการเรียนการสอน การวางแผนจัดการชั้นเรียน หลักการวิธีคิดในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ หลักการและเทคนิคการเป็นครูดี หนังสือนี้ทำให้มองเห็นภาพรวมที่ชัดเจนของครูดี เป็นแบบอย่างที่เหมาะสมในบทบาทหน้าที่สำคัญของครูในแต่ละขั้นตอน เช่น การเตรียมตัวในด้านต่าง ๆ การทำให้นักเรียนเกิดความไว้วางใจ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงหลักคิดในการสอนศิษย์ การวางแผนรับมือกับปัญหาต่าง ๆ การสร้างวินัยในชั้นเรียน การส่งเสริมการอ่าน และการทำแผนการสอนที่เหมาะสม

คำสำคัญ: การสอนนอกรอบ ยุทธวิธีจัดการเรียนรู้ ยุทธวิธีจับใจศิษย์

* รองศาสตราจารย์ วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช

Very Beneficial to Teachers from Teaching Outside the Frames: Student Impression Strategies

Wirat Thummapon *

Abstract

Teaching Outside the Frames: Student Impression Strategies is considered to be very beneficial to every teacher for applying ideas and major principles of many aspects of learning management such as applying psychology for instruction, planning of classroom management, principles of how to manage successful learning activities, and techniques for being good teachers. Moreover, it shows the whole image of being good teachers and being role model in each step such as preparation and building trust. In addition, principles of teaching, planning for solving problems, developing class room disciplines, promoting reading, and making appropriate lesson plans are also included.

Key words: Teaching Outside the Frames; Student Impression Strategies.

* Associate Professor, Southern College of Technology, Nakhon Si Thammarat Province.

สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้ และคุณภาพเยาวชน (สสค.) ได้จัดทำหนังสือข้อเสนอแนะกรอบ: ยุทธวิธีจับใจศิษย์ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อครูในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้

"สอนนอกกรอบ: ยุทธวิธีจับใจศิษย์" เป็นหนังสือเล่มเล็กหนา 135 หน้า มาจากการรวบรวมบันทึกในบล็อก www.gotoknow.org/council จำนวน 15 บันทึกโดย ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช ได้จาก "การอ่านตีความ ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญ และสอดแทรกบทวิจารณ์พร้อมคำอธิบายเชื่อมโยงกับบริบทไทย" ทำให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น จากหนังสือภาษาอังกฤษชื่อ Teaching Outside the Box: How to Grab Your Students by their Brains เขียนโดยครูชาวอเมริกันชื่อ LauAnne Johnson (เลาแอนน์ จอห์นสัน) ผู้ซึ่งเคยเป็นผู้สื่อข่าว ทหารเรือ ครูมัธยม ปัจจุบันเป็นนักเขียนและผู้สอนในมหาวิทยาลัยในรัฐนิวเม็กซิโก ประเทศสหรัฐอเมริกา

ศ.นพ.วิจารณ์ได้ชื่นชมผู้เขียนหนังสือเล่มนี้มาก ในคำนำของหนังสือ ท่านกล่าวว่า "ครู LauAnne Johnson เป็นครูเพื่อศิษย์คนหนึ่ง ถ้อยคำในหนังสือเล่มนี้สะท้อนวิญญานครูออกมาอย่างชัดเจน เป็นครูที่ใคร่ครวญครุ่นคิดหาวิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ศิษย์เรียนรู้ประสบความสำเร็จอยู่ตลอดเวลา โดยเอาใจใส่และเข้าใจศิษย์เป็นรายบุคคล"

เมื่อได้อ่านหนังสือเล่มนี้ (สอนนอกกรอบ: ยุทธวิธีจับใจศิษย์) จบแล้ว รู้สึกประทับใจในเนื้อหา มาก คิดว่าครูทุกคนควรได้อ่านแล้วนำแนวคิดต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้และฝึกปฏิบัติ เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทำให้เกิดประโยชน์โดยตรงต่อศิษย์ ได้เห็นภาพที่ชัดเจนของครูดีมีคุณภาพ บทบาทหน้าที่ พฤติกรรมที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอนทุกขั้นตอน ว่ามีการเตรียมตัวเป็นอย่างดี ในการวางแผนจัดระบบทั้งของตนเองและชั้นเรียน มีการใช้จิตวิทยาในชั้นเรียนอย่างเหมาะสม มีการ

วางแผนเพื่อแก้ปัญหานักเรียนเช่นวัยรุ่นที่ไม่สนใจเรียน ใช้แรงจูงใจในการเรียน ทำให้การจัดการชั้นเรียนเป็นไปอย่างราบรื่น นักเรียนสามารถประสบความสำเร็จได้อย่างมีความสุข

1. หนังสือมีเนื้อหาที่อ่านเข้าใจง่าย มีตัวอย่างและคำแนะนำที่ชัดเจน ได้ให้แนวคิดหลักการเป็นประโยชน์ในการนำไปปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้

2. การใช้จิตวิทยาในการจัดการเรียนการสอน

3. หลักคิดในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ

4. หลักการเทคนิคการเป็นครูดี

ในหนังสือมีคำที่น่าสนใจมากคำหนึ่งคือ ครูเพื่อศิษย์ (ในคำนำ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวถึงผู้เขียนหนังสือคือครู LauAnne Johnson เป็นครูเพื่อศิษย์อย่างแท้จริง)

ครูเพื่อศิษย์ คือครูที่พยายามทำทุกอย่างเพื่อให้ศิษย์ทุกคนเกิดการเรียนรู้ โดยเปลี่ยนบทบาทจากเดิมให้สอดคล้องกับการเรียนรู้ยุคใหม่ เปลี่ยนเป้าหมายการเรียนรู้จากเน้นการเรียนเนื้อหาวิชาเพื่อให้ได้ความรู้ ไปสู่การพัฒนาทักษะต่าง ๆ ที่สำคัญในการดำรงชีวิต มีการออกแบบการเรียนรู้ให้ศิษย์ได้เรียนในสภาพใกล้เคียงชีวิตจริงมากที่สุด ครูมีหน้าที่สำคัญ คือ จุดประกายความสนใจใฝ่รู้ให้ศิษย์ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ เน้นการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ การค้นคว้าหาความรู้

ผู้เขียนจะสรุปเนื้อหาสาระสำคัญจากหนังสือเล่มนี้ ที่เป็นประโยชน์ต่อครูพอสังเขป ครูสามารถนำไปปรับใช้เพื่อฝึกปฏิบัติตามความเหมาะสมกับบริบท

1. การเตรียมตัวของครู ครูต้องให้ความสำคัญในเรื่องนี้ เตรียมทำการบ้านเพื่อการเป็นครู การเตรียมตัวที่สำคัญมีหลายด้าน ดังนี้ (1.1) ใช้หลักการวิธีการทางจิตวิทยากระตุ้นให้

นักเรียนเกิดความรู้สึกอยากเรียนเองมากกว่า ถูกบังคับให้เรียน (1.2) ทำให้นักเรียนมีความเชื่อมั่นในตนเองว่าสามารถประสบความสำเร็จได้ (1.3) วางแผนการจัดการชั้นเรียน สร้างวินัยเชิงบวก ควบคุมชั้นเรียนให้เป็นระเบียบ มีบรรยากาศการเรียนรูที่ดี นำเรียนเพื่อประโยชน์ต่อนักเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนร่วมกันกำหนดกติกาข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่สำคัญ และ (1.4) สอนนักเรียนมากกว่า สอนวิชา การสอนเนื้อหาวิชาควรเน้นเป้าหมาย คือ การนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2. สร้างความไว้วางใจ ครูต้องปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมเพื่อให้นักเรียนมีความไว้วางใจครู (2.1) สร้างบุคลิกความเป็นครูของตนเองอย่างชัดเจนและคงเส้นคงวา และเรียนรู้ที่จะปรับปรุงให้เหมาะสม นักเรียนต้องการผู้ใหญ่ที่เป็นผู้นำ ผู้ชี้แนะ และที่ฟังทางใจ (2.2) ให้ความสำคัญกับการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง เด็กมีความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนไหวสามารถรับรู้พฤติกรรมของครูได้ ครูสามารถกำหนดพฤติกรรมของนักเรียนโดยไม่รู้ตัว วิธีการสำคัญที่ครูควรฝึกฝนคือ ขวนคุ้ย รับฟัง และตั้งคำถามว่าทำไม นักเรียนจึงคิดและทำเช่นนั้น ฝึกให้เขาคิดตั้งคำถามกับตัวเองเกี่ยวกับการกระทำต่าง ๆ ของตนเอง ครูต้องเรียนรู้ที่จะควบคุมอคติของตนเองด้วย และ (2.3) หาวิธีที่จะใช้คะแนนเป็นเครื่องมือสร้างแรงจูงใจในการเรียนอย่าให้คะแนนเป็นสิ่งบั่นทอนกำลังใจในการเรียน ให้นักเรียนฝึกประเมินตนเองด้วย

3. สอนศิษย์กับสอนตามหลักสูตรแตกต่างกัน มีคำแนะนำสำคัญดังนี้ (3.1) การสอนศิษย์กับการสอนตามหลักสูตรแตกต่างกัน ครูควรให้ความสำคัญกับการสอนศิษย์มากกว่า (3.2) การสอนศิษย์ หมายความว่า เน้นที่การเกิดการเรียนรู้ของนักเรียน มากกว่าการสอนให้ครบตามหลักสูตร ครูมีบทบาทเป็นผู้แนะนำให้กำลังใจ (Facilitator, Coach) ช่วยให้นักเรียนเกิดการ

เรียนรู้อย่างมีคุณภาพ โดยครูต้องตีความหลักสูตร จัดลำดับความสำคัญของสาระ ทำความเข้าใจพัฒนาการของนักเรียนแล้วออกแบบการเรียนรู้ โดยเน้นประโยชน์ในอนาคต ให้นักเรียนมีโอกาสฝึกทักษะที่ซับซ้อนเพื่อการประสบความสำเร็จ ในการดำรงชีวิตในโลกอนาคตที่ซับซ้อน และ (3.3) "การสอนตามหลักสูตรไม่ใช่การสอนที่แท้จริง" ตัวอย่างการสอนนักเรียนวัยรุ่นที่มีปัญหา มีคำแนะนำในการสอนคือ อย่าสอนทุกเรื่อง เลือกเนื้อหาสาระที่เป็นหลักการและทักษะสำคัญและสอนให้เข้าใจ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ควรสอนนักเรียนให้รู้วิธีเรียนด้วย

4. ครูต้องระมัดระวังคำพูด มีคำแนะนำที่สำคัญ "จงระมัดระวังคำพูด คำพูดของครูอาจก้องอยู่ในหูนักเรียนไปชั่วชีวิต" เน้นให้ครูตระหนักถึงความสำคัญของคำพูดที่ส่งผลต่อนักเรียน การใช้คำพูดเชิงบวกมีผลต่อการสร้างพลังในชีวิตของเขาเป็นอย่างมาก "คำพูดเชิงบวกต่อนักเรียนแต่ละคน มีผลต่อการสร้างพลังในชีวิตของเขามากแค่ไหน และในทางตรงกันข้ามคำพูดเชิงลบเหยียดหยันจะทำลายชีวิตเขาได้มากเช่นกัน"

5. เตรียมตัว เตรียมตัว และเตรียมตัว การเตรียมตัวเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับครู ครูต้องมีการเตรียมตัวในด้านต่าง ๆ ล่วงหน้าก่อนเปิดเทอม 2-3 สัปดาห์เพื่อให้พร้อมต่อการจัดการชั้นเรียนทุกด้าน ควรทำให้นักเรียนเข้าสู่ความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายใน 2-3 วันแรก ในการเตรียมตัวแต่ละเรื่อง ควรวิเคราะห์ได้ว่าเป็นประโยชน์กับนักเรียนอย่างไร สิ่งสำคัญที่ควรต้องเตรียมตัวมีดังนี้ (5.1) เตรียมเครื่องใช้สำหรับครูและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักเรียน และ (5.2) เตรียมตกแต่งห้องเรียนให้มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียน และปลอดภัย ดีต่อสุขภาพ การเตรียมห้องเรียน มีการเตรียมในส่วนต่าง ๆ ที่สำคัญดังนี้ Sensory Detail ให้ความสำคัญกับสัมผัสที่ฟังประสงค์ทางตา หู จมูก กาย ผนังเช่นห้องเรียนมีสีสวย ใช้เพลงก่อนเรียน

เพื่อสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ให้นักเรียนมีสมาธิ ห้องมีอุณหภูมิที่เหมาะสม มีกลิ่นสะอาด สภาพห้องเรียนที่ดีควรมีคุณสมบัติ 4 อย่างคือ มีประโยชน์ใช้สอย ให้ความรู้สึกสบาย ดึงดูดให้เข้ามาในห้อง และสร้างแรงบันดาลใจ Seating Arrangement การจัดโต๊ะนักเรียน มีการจัดได้หลายแบบโดยมีหลักการสำคัญคือ ให้เกิดความสะดวกต่อการเรียน จะจัดห้องเรียนอย่างไรขึ้นอยู่กับขนาด รูปร่างของห้อง และจำนวนนักเรียน โดยเป้าหมายคือ เพื่อให้เกิดผลดีต่อการเรียนรู้ของนักเรียน สร้างความรู้สึกมีแรงบันดาลใจต่อการเรียนและสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักเรียนด้วยกัน และระหว่างนักเรียนกับครู Supplies and Storage จัดเตรียมวัสดุช่วยเรียนช่วยสอน มีที่เก็บอย่างเป็นระเบียบ รวมทั้งมีวิธีการนำไปใช้และวิธีการรับผิดชอบดูแล และ Student Information ครูต้องสื่อสารกับนักเรียนอยู่เสมอ มีการเตรียมสถานที่และระบบการติดประกาศที่เห็นง่ายสวยงาม เป้าหมายสำคัญคือ ใช้เป็นเครื่องมือกระตุ้นความใฝ่รู้ของนักเรียน กระตุ้นบรรยากาศตื่นตัวหรือแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ (5.3) เตรียมหนังสือสำหรับเด็กรวมทั้งรูปภาพและแผนผังประกอบการเรียนรู้ และ (5.4) จัดเอกสารและเตรียมตนเอง ครูวิเคราะห์กระบวนการเรียนการสอนทั้งระบบทุกขั้นตอน ว่าจะต้องเตรียมเอกสารอะไรเพื่อใคร เก็บเอกสารอะไร เก็บอย่างไรในรายวัน

6. เตรียมพร้อมรับมือกับปัญหา และสร้างความพึงพอใจในการเรียนของนักเรียน (6.1) ควรมีการวางแผนจัดระบบอย่างดีทั้งตัวครูเองและชั้นเรียน ใช้จิตวิทยาในชั้นเรียนอย่างเหมาะสม ครูเตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาต่างๆที่อาจเกิดขึ้นในชั้นเรียน ตั้งแต่สัปดาห์แรกของภาคเรียนถึงแม้ว่าคำแนะนำต่าง ๆ อยู่บนพื้นฐานของบริบทหรือวัฒนธรรมอเมริกัน แต่ก็มีความคิดและตัวอย่างน่าสนใจมาก ครูสามารถนำไปปรับใช้ได้ ตัวอย่างที่น่าสนใจมากเรื่องหนึ่ง ครูเตรียมวิธีการจัดการ

ควบคุมพฤติกรรมก่อกวนของนักเรียนบางกลุ่มบางคนที่อาจเกิดขึ้นในวันแรก ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนทั้งชั้น ครูต้องไม่โกรธหรือรังเกียจนักเรียนเหล่านั้น แต่แสดงให้เขาเห็นว่าครูจะหาทางช่วยเหลือให้เขาเป็นคนดีขึ้น (6.2) ตระหนักถึงสิ่งที่ควรทำในสัปดาห์แรก กำหนดวิธีการแนวปฏิบัติต่าง ๆ ในชั้นเรียน เช่น การยกมือเพื่อตอบคำถามครู การหาวิธีทดสอบพื้นฐานของนักเรียน โดยใช้ข้อคำถามหรือให้ลองทำงานบางอย่างเพื่อให้รู้จักอย่างแท้จริงเป็นรายคน ทั้งด้านความรู้ความสามารถ จุดเด่น จุดอ่อน และการสอนให้เรียนรู้วิธีคิดแบบต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการฝึกคิดหลายระดับซึ่งเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้เป็นอย่างมาก เป็นต้น

7. วินัยในชั้นเรียนเป็นสิ่งสำคัญมาก ครูต้องใช้หลักการ การจัดการชั้นเรียนอย่างเหมาะสม ควรใช้จิตวิทยาเชิงบวก ในการใช้กฎระเบียบต่าง ๆ ในการกำหนดวินัย เพื่อสร้างบรรยากาศส่งเสริมการเรียนรู้ ครูควรใช้วินัยเชิงบวกกับนักเรียนคือการเน้นให้เด็กรู้จักคิด ทำความเข้าใจและรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง เรียนรู้ความรับผิดชอบชั่วดีจากการกระทำ ฝึกให้เป็นคนดี มีวินัย การแสดงความรัก ความเห็นใจ รับฟัง พร้อมทั้งจะช่วยเหลือ จะช่วยทำให้จิตใจที่แข็งกระด้างของนักเรียนบางคนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ส่วนวินัยเชิงลบ เน้นการลงโทษ

8. สร้างนิสัยรักเรียน เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งกับข้อเขียนที่ว่า "พื้นฐานสมองของนักเรียนมีความสามารถในการเรียนรู้สูงกว่าที่เราคิด แต่นักเรียนจำนวนมากขาดไฟ (Inspiration/Motivation) ในการเรียน" หากครูรู้วิธีการกระตุ้นแรงจูงใจในการเรียน จะทำให้ภารกิจของครูราบรื่นขึ้น หน้าที่สำคัญของครู คือการทำให้เด็กมีความสนุกสนานในการเรียน มีนิสัยรักเรียน ข้อเสนอแนะเป็นหลักการสำหรับครู มีดังนี้ (8.1) ต้องให้นักเรียนมีความเชื่อว่า ความสำเร็จในการเรียนเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

ถ้ามีความพยายาม โดยมีครูคอยช่วยเหลือและให้กำลังใจ (8.2) สอนทักษะการแก้ปัญหาให้นักเรียนฝึกการแก้ปัญหาด้วยวิธีต่าง ๆ ที่ถูกต้องเหมาะสมด้วยตนเองจากปัญหาที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว (8.3) จัดให้มีรายงานผลความก้าวหน้าในการเรียนบ่อย ๆ ใช้เป็นแรงจูงใจในการเรียนและลดความวิตกกังวลของนักเรียน (8.4) สอนวิธีกำหนดเป้าหมายให้นักเรียน ฝึกกำหนดเป้าหมายในการเรียนของตนเองทั้งเป้าหมายระยะยาว และเป้าหมายระยะสั้น (8.5) เปลี่ยนความคิดของนักเรียนที่คิดลบกับตนเอง ช่วยให้นักเรียนค้นพบศักยภาพ พรสวรรค์ของตัวเองให้ได้ โดยครูช่วยกระตุ้นจินตนาการ ความฝันและความทะเยอทะยานให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน และ (8.6) จัดกิจกรรมกระตุ้นสมองซีกขวา ในชั้นเรียนบางรายวิชาสอนเน้นการคิด ซึ่งเป็นการใช้สมองซีกซ้าย ทำให้นักเรียนเกิดความเบื่อหน่าย จึงควรสลับให้มีกิจกรรมเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ สร้างความสนุกสนานและเกิดการเรียนรู้หลากหลายมิติ เป็นการใช้สมองซีกขวา

9. ส่งเสริมการอ่าน ครูต้องให้ความสำคัญกับการอ่านและพยายามฝึกให้นักเรียนมีทักษะการอ่านและมีนิสัยรักการอ่าน อย่าทำให้การอ่านเป็นสิ่งน่าเบื่อ เช่น ส่งเสริมให้นักเรียนอ่านหนังสือที่เขาสนใจ หากิจกรรมประกอบการอ่านทำให้สนุกและเกิดการเรียนรู้หลากหลายทักษะจากการอ่าน และควรพยายามเข้าใจนักเรียนที่มีปัญหาในการอ่านและตระหนักว่าปัญหาในการอ่านอาจเกิดจากนักเรียนมีปัญหาสายตา

10. ตั้งใจทำแผนการสอนที่ดีเหมาะสมและเตรียมใจพยานให้นักเรียนฝึกทำ แผนการสอนที่ดีควรเป็นแบบที่ยืดหยุ่นได้ปรับได้ตามความเหมาะสมตามสถานการณ์จริง และครอบคลุมหลักสูตร ใช้ผลการเรียนของนักเรียนเป็นแนวทางจัดการเรียนรู้ และให้ความสำคัญกับการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์มากกว่าการจำ

ครูต้องฝึกฝนการกำหนดโจทย์ให้นักเรียนทำ เพื่อฝึกการเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งโอกาสการได้ฝึกทักษะสำคัญอื่น ๆ เช่น ทักษะการทำงานเป็นทีม การสื่อสารการเจรจาต่อรอง การรับฟังผู้อื่นการออกความเห็น เป็นต้น วิธีการนี้ทำให้ครูได้เปลี่ยนบทบาทจากเป็นผู้สอนสาระเนื้อหามาเป็นผู้แนะนำให้กำลังใจ

จากเนื้อหาสาระที่ผู้เขียนสรุปมาเพื่อเป็นตัวอย่างจากหนังสือเล่มนี้ ยืนยันได้ว่าเป็นหนังสือที่มีประโยชน์มาก สำหรับครูทุกคนควรได้ศึกษารายละเอียด แล้วลองนำไปฝึกปฏิบัติเพื่อประโยชน์ต่อศิษย์ของเรา ชีวิตครูเป็นชีวิตที่ต้องทำงานหนัก หากตั้งใจที่จะเป็นครูที่ดี โดยเรียนรู้ที่จะทำงานอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนเป็นอย่างดี มีความรู้ตามหลักวิชาที่ถูกต้อง ก็สามารถพัฒนาตนเองเป็นครูดีมีคุณภาพได้

ผู้สนใจสามารถดาวน์โหลดไฟล์ PDF และไฟล์หนังสือเสียงได้จาก เว็บไซต์ www.QLF.or.th

เอกสารอ้างอิง

- วิจารณ์ พานิช. (2555). วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- วิจารณ์ พานิช. (2556). *สอนนอกกรอบ: ยุทธวิธีจับใจศิษย์*. กรุงเทพฯ: บริษัท สหมิตรพรินติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด.